

Mondverzorging aan zorgafhankelijke cliënten

Inleiding

Over de relatie tussen de mondgezondheid en de algemene gezondheid wordt steeds meer bekend. In de mond worden veel aandoeningen en ziektes als eerste zichtbaar, in de vorm van pijnklachten, wondjes, ontstekingen en dergelijke. Omgekeerd kunnen aandoeningen in de mond, via bacteriën die in de bloedbaan terechtkomen en door aspiratie, juist allerlei ziektes veroorzaken, zoals hart- en vaatziekten en pneumonieën.

Ouderenzorg

Een goede gezondheid is belangrijk voor de kwaliteit van leven. Dat geldt ook voor cliënten in verpleeghuizen en gehandicaptenzorg en voor andere zorgafhankelijke cliënten.

Meer en meer ouderen hebben nog hun eigen gebit, met kronen, bruggen, implantaten of protheses.

Wie een gezonde mond heeft, kan beter eten, ziet er verzorgder uit en heeft minder snel last van een slechte adem. Een goed verzorgd gebit oogt prettig en vergemakkelijkt het contact met anderen.

Passieve cliënten zijn niet in staat hun mond zelf te verzorgen. Ze zijn daarbij afhankelijk van de mensen om hen heen.

Een belangrijk feit hierbij is dat een gezonde mond makkelijker te verzorgen is dan een pijnlijke en ontstoken mond.

Voorwaarde

Voorwaarde voor goede mondverzorging is de inzet van deskundige, gemotiveerde verzorgenden en verpleegkundigen, maar ook van specialisten ouderengeneeskunde, tandartsen en mondhygiënisten. Door een goede mondhygiëne blijven tanden, kiezen en tandvlees veel langer gezond. Als het gebit niet goed schoon is en blijft, kunnen klachten optreden zoals ontstoken tandvlees en cariës (gaatjes).

Een gezonde mond is esthetisch fraaier, functioneert beter en draagt in hoge mate bij aan de kwaliteit van leven.

Preventie

Mondverzorging voorkomt pijn aan tanden en tandvlees en voorkomt een slechte adem.

Cariës wordt voorkomen door goed op de voeding te letten (weinig tussendoortjes, kleverige producten vermijden) en door goed te poetsen. Een multidisciplinaire samenwerking tussen tandarts, verzorgende, arts, logopediste en diëtiste is hierbij van belang.

Mondverzorging bestaat o.a. uit het poetsen van het gebit en tandvlees met tandpasta, maar ook uit het reinigen van de mondholte.

Tandvleesproblemen worden voorkomen door, naast poetsen, de ruimtes tussen de tanden en kiezen goed schoon te houden. Gezond tandvlees bloedt in principe niet als het wordt gepoetst.

Een tijdige signalering waarbij de richtlijnen betreffende mondzorg bij zorgafhankelijken worden gevolgd, is essentieel.

Gezonde mondconditie

Onder mondconditie wordt de conditie van de mondslijmvliezen, de tanden, het tandvlees en de tong verstaan. De kenmerken van een gezonde mondconditie zijn o.a.:

- de mond oogt gezond
- de kleur is normaal roze
- er zijn geen bloedingen
- het slijmvlies is vochtig
- er is geen sprake van ontstekingen
- de cliënt ervaart geen ongemak met betrekking tot de mond

Het doel van mondverzorging

De verzorging van de mond is gericht op:

- het schoon en intact houden van het gebit
- het schoon, vochtig en intact houden van de mondslijmvliezen
- het vrij houden van beslag op de tong
- het tegengaan van overvloedige secretie of korstvorming
- het soepel houden van de lippen
- het bevorderen van de kauwfunctie en het vergemakkelijken van voedselopname
- het geven van een gevoel van welzijn aan de cliënt

Observeren en signaleren

De richtlijnen geven aan dat binnen 24 uur geïnventariseerd moet worden wat er zich aan tanden, kiezen en voorzieningen in de mond van de cliënt bevindt en in welke mate de zelfzorg hiervoor voldoende is. Kenmerken hierbij zijn het stimuleren van de cliënt en het opheffen van tekorten in de zelfzorg. Verzorgenden zien er op toe dat noodzakelijke hulpmiddelen, zoals tandenborstel en ragers in de juiste maat, beschikbaar zijn voor de cliënt.

Binnen 14 dagen moet er een mondverzorgingsplan zijn.

De tandarts moet binnen zes weken een mondzorgplan hebben opgesteld.

Symptomen en klachten bij beschadigd mondslijmvlies

Beschadigd mondslijmvlies (lippen en slijmvlies in de mondholte) is te herkennen aan:

- beschadigingen van het weefsel
- pijn in de mond (bij eten en drinken)
- gevoeligheid voor hard, erg warm, sterk gekruid of zuur eten en drinken
- alleen zacht voedsel kunnen verdragen
- gevoeligheid voor temperatuurextremen
- branderig gevoel
- oedeem
- roodheid
- bloedingen, geel beslag of blaasjes
- droge mond
- taai speeksel, slikklachten
- niets meer kunnen eten en drinken

Onvoldoende mondzorg

Onvoldoende mondzorg kan leiden tot diverse problemen zoals:

- Cariës, tandsteen en wortelpuntontstekingen.
- Gingivitis (ontstoken tandvlees).
- Parodontitis (ontstoken steunweefsel rond tand en kies).
- Candidosis /candidiasis; witte afschraapbare plekkjes in de mond veroorzaakt door de candida albicans als gevolg van onvoldoende mondreiniging.
- Speeksel beschermt het gebit. Weinig speeksel kan leiden tot een toename van gaatjes en ontstekingen in de mond en minder goed functioneren van protheses.

Mondproblemen in relatie met aandoeningen:

- Diabetes mellitus verhoogt de kans op ernstige parodontitis.
- Medicatiegebruik (antidepressiva, antidiuretica, antihypertensiva) kan leiden tot vermindering van speeksel met gevolgen voor de spraak, het kauwen, slikken en proeven.

Verzorging bij het dragen van een prothese

De basis mondverzorging is voor een cliënt met of zonder prothese gelijk. Een (gedeeltelijke) prothese en het slijmvlies waar de prothese op rust, vragen ook dagelijks onderhoud.

Prothese reinigen

- 1 Spoel de gebitsprothese na iedere maaltijd met water af.
- 2 De prothese minimaal 1 maal per dag reinigen volgens voorschrift en met een speciale protheseborstel.
- 3 De prothese droog en vooral schoon bewaren.

Een goede controle van de prothese door de tandarts en tijdige vervanging zijn van belang. Lang gedragen protheses zijn minder goed te reinigen en na een aantal jaren passen zij vaak niet meer omdat de kaak na verloop van tijd van vorm verandert.

Klikgebit of overkappingsprothese reinigen

Een klikgebit of overkappingsprothese is een prothese die vastgeklikt wordt op implantaten of overkapte wortels. Tussen de implantaten of overkapte wortels kan eventueel een steg bevestigd worden. Op deze steg kan ook een prothese vastgeklikt worden. Als er enkele tanden en kiezen behouden kunnen worden, zal de kaak minder snel slinken. De druk die ontstaat door het kauwen, wordt bij een overkappingsprothese voor een belangrijk deel opgevangen door de pijlers onder deze prothese.

Voor het reinigen van een klikgebit of overkappingsprothese gelden dezelfde regels als bij een gewone prothese.

Voor het reinigen van pijlers en steg gelden dezelfde regels als bij natuurlijke elementen d.w.z. minimaal 2 maal daags poetsen met een borstel, gecombineerd met het gebruik van ragers.

Poetsen kaakwallen

De kaakwal is het slijmvlies waar de prothese op rust.

1 Gebruik een schone, zachte tandenborstel, swabs of gazen.

2 Masseer de kaakwallen zachtjes met een tandenborstel .

Verzorging beschadigd mondslijmvlies

Beschadigd mondslijmvlies vraagt om specifieke verzorging en hiervoor zullen de tandarts of mondhygiëniste moeten worden ingeschakeld.

Benaderingswijze en bejegening tijdens de mondzorg

1 Mondzorg bij cliënten met een grote of volledige zorgafhankelijkheid is van extra belang. We gaan ook bij de mondzorg, zoals bij de algehele zorg, uit van de wensen en beleving van de cliënt, met als doel stabilisatie, het omgaan met beperkingen waarvoor geen herstel mogelijk is, en het maximaal gebruiken van restcapaciteit. De mond kan zelfs bij ernstig beperkte cliënten nog functioneren.

2 Een goede mondgezondheid bij cliënten is ook voor verzorgenden van groot belang omdat een gezonde mond veel eenvoudiger te verzorgen is dan een ontstoken en pijnlijke mond.

3 Juist bij de mondverzorging is het essentieel goed contact te maken met cliënt en dit contact te behouden. Er is vaak weerstand bij het poetsen. Rust en contact maken met cliënt is een voorwaarde om tot een, voor beide partijen, goed resultaat te komen.

4 De instellingen waar deze cursus gegeven wordt, zijn er zich van bewust dat mondzorg erg belangrijk is en hechten er daarom belang aan dat verzorgenden en verpleegkundigen de tijd nemen en krijgen voor een zo goed mogelijke mondverzorging bij cliënten.

5 De tandarts speelt een belangrijke rol binnen de multidisciplinaire aanpak. De verzorgenden hebben als taak de zelfzorg te controleren, problemen te signaleren en waar nodig de tandarts in te schakelen.

6 De mondverzorging is geen standaard handeling maar vereist een individuele aanpak. Naast het gebruik van de algemene mondverzorgingskaarten, zal het mondverzorgingsplan vaak aan de individuele cliënt moeten worden aangepast.

7 De eisen mondzorg zoals omschreven binnen de richtlijnen zijn juist bij de kwetsbare en zorgafhankelijke cliënten van groot belang d.w.z.:

7a Binnen 24 uur na opname moet geïnventariseerd zijn wat de mate van zelfzorg is.

7b Binnen 14 dagen na opname moet er een mondverzorgingsplan aanwezig zijn.

7c Binnen zes weken na opname moet de tandarts een mondzorgplan gemaakt hebben, aansluitend aan en deel uitmakend van het zorgplan.

8 Bij wilsonbekwame cliënten wordt overlegd met de contactpersoon om de mate van mondzorg en functioneren van de mond af te stemmen overeenkomstig de wensen van cliënt. Het is de verantwoordelijkheid van de instelling de naasten te informeren over de risico's en de voor- en nadelen van te maken keuzes. Informatie en toestemming zijn de basiselementen van patiëntgerichtheid en patiëntvriendelijkheid.

In het algemeen kan gesteld worden dat, vanwege het belang van een gezonde mond, mondverzorging altijd geleverd moet worden. Uitzonderingen kunnen zijn; een beperkte levensverwachting, extreme angst of een dermate grote afweer bij de cliënt dat er niet verzorgd kan worden zonder dwang. Bij dergelijke uitzondering zal nauwkeurig moeten worden vastgelegd waarom er is afgeweken van de taken waarvoor men de verantwoordelijkheid heeft gekregen.

*AVZN Academie voor zorgend Nederland
Blankensteijn 7
5321 GN Hedel*

In samenwerking met:

*Drs. P.J.C. de Goede
Ouderenpraktijk ViTand
Klokkenlaan 85
5231 AP 's-Hertogenbosch*

Schema systematische mondverzorging

Algemeen

Voedselresten

Na de maaltijd zo mogelijk een glas water drinken, opdat voedselresten weggespoeld worden.

Dentate cliënten	Edentate cliënten
<p>Reiniging gebitselementen, gingiva en orale slijmvliezen Gebitselementen en gingiva tweemaal daags poetsen met fluoridehoudende tandpasta. Indien tweemaal daags niet haalbaar is, dan eenmaal daags zeer grondig. De borstel zo plaatsen dat de overgang van tand naar tandvlees goed wordt gepoetst. Eenmaal daags (interdentale) reiniging van de ruimtes tussen gebitselementen en gingiva met behulp van ragers of tandenstokers of flossdraad. Ook de overige orale slijmvliezen (palatum) schoonborstelen.</p>	<p>Onderhoud gebitsprothese Gebitsprothese tweemaal daags schoonmaken met tandenborstel, water en vloeibare zeep. 's Nachts de gebitsprothese droog in schoon, open en gelabeld gebitsprothesebakje bewaren. N.B. markeer de gebitsprothese, zodat duidelijk is van wie die is. Gebitsprothese 's ochtends afspoelen en vochtig in de mond (laten) plaatsen.</p>
<p>Onderhoud implantaten De implantaten en de peri-implantaire weefsels poetsen met een tandenborstel. Op voorschrift van tandarts of mondhygiënist chloorhexidinegel rondom de implantaten aanbrengen of sprayen met een chloorhexidine-oplossing.</p>	<p>Onderhoud implantaten De implantaten tweemaal daags rondom poetsen met een tandenborstel met tandpasta. Op voorschrift van tandarts of mondhygiënist: eenmaal daags chloorhexidinegel rondom het implantaat aanbrengen en gebitsprothese eroverheen doen. Alternatief: sprayen met een chloorhexidine-oplossing.</p>
<p>Tong reinigen Op voorschrift van de tandarts of mondhygiënist de tong van zover mogelijk achteraan naar voren toe reinigen met een speciale tongschraper.</p>	<p>Tong reinigen Op voorschrift van de tandarts of mondhygiënist de tong van zover mogelijk achteraan naar voren toe reinigen met een speciale tongschraper.</p>
<p>Wanneer goed tandenpoetsen niet (meer) mogelijk is. Wanneer goed tandenpoetsen niet (meer) mogelijk is, cliënt op voorschrift van de tandarts of mondhygiënist laten spoelen met 0,12% chloorhexidine. Als ook dat niet (meer) lukt, chloorhexidinegel of chloorhexidine gedrenkt in bijvoorbeeld gaasjes appliceren. Cliënten met een hoog cariërisico in overleg met de tandarts of mondhygiënist wekelijks laten spoelen met 0.1% fluorideoplossing of dagelijks met 0,025% fluorideoplossing.</p>	<p>Reiniging mondholte Met zachte tandenborstel, vochtige gazen of ander hulpmiddel alle orale slijmvliezen reinigen, met speciale aandacht voor het palatum.</p>
<p>Ondersteunende maatregelen bij hyposalie Tweemaal daags tandvlees, gehemelte, mondbodem, slijmvliezen en zo mogelijk tong reinigen en bevochtigen. Dit kan gebeuren met zachte tandenborstel, of vochtige gazen gewikkeld om vinger, of dentaswabs.</p>	

screenshot uit "richtlijn mondzorg zorgafhankelijke cliënten"

Cliënten in vegetatieve toestand

Doordat weinig mondactiviteiten plaatsvinden bij cliënten in vegetatieve toestand verminderen de natuurlijke reinigingsprocessen in de mondholte, zoals de speekselsecretie. Dit verhoogt de kans op monddroogheid, tandsteen-
vorming, halitose en aspiratiepneumonie. Goede mond-
verzorging kan dit tegengaan. Daarom is het belangrijk om de mond te verzorgen, ook al is dit een gecompliceerd proces.

Schema mondverzorging bij cliënt in vegetatieve toestand

Houding cliënt bij mondverzorging

Zorg dat het hoofd van de cliënt zijwaarts ligt. Als de mond moeilijk open blijft, kunnen tussen de kaakwallen of gebitselementen enkele spatels geplaatst worden.

Gebitsprothesen

De vegetatieve cliënt mag geen gebitsprothese dragen.

Reiniging

Gebitselementen poetsen met fluoridehoudende tandpasta. Interdentale reiniging met ragers, tandenstokers of flossdraad. Ook de overige orale slijmvliezen (palatum) voorzichtig schoonborstelen. Als deze reiniging niet mogelijk is de mond reinigen met water en/of in NaCl 0,9% gedrenkte gazen of andere hulpmiddelen. Na de reiniging de mond met een zuiginstallatie leegzuigen om overtollig vocht te verwijderen. Daarna de lippen insmeren met vaseline.

Tandenknarsen en -persen

Cliënten in vegetatieve toestand hebben een verhoogde kans op beschadiging van de gebitselementen door tandenknarsen en -persen. Op indicatie van de tandarts kan een spalk toegepast worden.

Spasmen

Wanneer de cliënt mondspasmen heeft, bij de mondreiniging gebruik maken van een hulpmiddel om de mond open te houden zodat alle plaatsen in de mond bereikt kunnen worden. Op advies van de tandarts of mondhygiënist kunnen hulpmiddelen gebruikt worden.

screenshot uit "richtlijn mondzorg zorgafhankelijke cliënten"
Zie voor meer informatie over "Mondzorg": www.zorgvoorbeter.nl